

T-Kit
on
European Citizenship

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

Нашият образователен подход към европейско гражданство – Как според нас трябва да се преподава

След като изложихме различните концепции за европейското гражданство и образование сме изправени пред предизвикателството да предложим как всички тези идеи могат да бъдат трансформирани в практическо действие¹⁰. В частност в този раздел ще се съсредоточим върху въпроса как да развием етиката и практиката, която подкрепя нашата концептуална рамка. Защото ако техниките са прости и могат да бъдат научени сравнително лесно, сложността се корени в тяхното приложение – то изисква опит, мисъл и умение за това да бъдеш успешен (Merry and Titley, 1999).

Тук предлагаме образователна рамка, вдъхновена от основните идеи развити досега в това пособие; виждането ни за гражданството, неговата история и предизвикателствата, пред които е изправено днес, концептуалната ни рамка за гражданството и преглед на образованието за гражданство. Тази рамка не е и не претендира да бъде завършен модел, а опит за обобщаване на следните най-релевантни елементи:

- общи съображения
- ключови компетенции и
- познания,

които са нужни за дейността и активното участие в социалния живот на европейските граждани. Подробностите и по-нататъшното развиване на образователната рамка, която предлагаме, трябва да бъде извършено от вас – хората, които използват това пособие, тъй като вие ще реализирате образователните програми и дейности на гражданското образование из цяла Европа. Нашият стремеж е да предоставим съвети, които биха ви помогнали във вашата дейност.

Трябва да направим няколко уговорки, свързани с текста, който следва. Първата е за образователния контекст. Въпреки че много от съдържанието на образованието за европейско гражданство би следвало да се отнася както за формалната, така и за неформалната образователна система, трябва да се отбележи, че съдържанието на това пособие е насочено преди всичко към неформалния сектор и по-точно към извънучилищното образование на младежите. Надяваме се, че то ще бъде особено полезно за онези, които работят в този сектор. От друга страна разчитаме, че пособието ще стимулира и ще ползва от преподавателите, които участват във формалното или училищното образование.

На второ място бихме искали да обърнем внимание на факта, че ефективният подход по отношение на съдържанието на европейското гражданство изисква да се държи сметка на динамиката и трансформационната същност и природа на *самата концепция за европейско гражданство*. Това означава, че трябва бъде оставено място за потенциала и иновациите в рамките на концепцията и практиката, което налага съветите ни да имат общ характер. Следователно самите ние предварително се отказахме от идеята да предоставим конкретен модел.

След като отбелязахме всичко това, ще се постараете да извлечем някои практически значения от всички тези добри идеи.

¹⁰ Този параграф дължи много на А.Страйкър. (Pushing at the Limits: Reconstructing Cross-Cultural Exchange in Education. Unpublished PhD thesis. The University of Newcastle upon Tyne, UK, 2001)

Реализацията: как да се практикува преподаване на знания за европейско гражданство

Очевидна е необходимостта от такава организация на дейностите, която да включва *планиране, осъществяване и оценка*. Ще изложим някои от тези области. Същевременно не искаме да излагаме тези елементи единствено като отделни стъпки, които трябва да бъдат следвани една след друга. Както ще прочетете по-долу, отговорната практика изисква оценката и планирането да бъдат част от поддържането на гъвкавост и адаптирането към индивидите, съответния контекст и към ситуацияите, които изникват. С оглед на това изложението на тези три елемента е в рамките на интегралния подход. Този подход изисква интелигентна и интерактивна образователна тактика, която признава необходимостта от постоянна оценка и преоценка на планирането и дейностите.

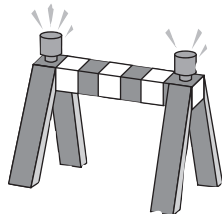
Създаване на интелигентна и интерактивна практика

Както вече стана ясно ние не предлагаме бързи решения, нито опростена рецепта за последващи действия или указател за образование за европейско гражданство и не съжаляваме за това. Уважаваме вашата интелигентност като практики и вашите способности да използвате уменията и опита си за постигането на практическите цели по начин, който отговаря на характерните условия, в които се намирате. Този подход добре илюстрира думите на британския автор на книги по готварство Найджъл Слейтър. В увода на своята готварска книга, която обаче не съдържа рецепти, той дава следните инструкции: “Бих искал да ви насърча да извлечете същността на рецептите, които съм дал, влагайки свои съставки и усещания. Така ще разберете, че нашите съставки и глад са изменчиви стойности, които не са и не трябва да бъдат подчинени на някакъв сбор от формули. От вас искам да нарушите правилата. Следвайте собствения си апетит” (Nigel Slater, 2000, с. 50).

Същевременно казаното дотук не означава, че не можем да научим нещо ново. Убедени сме, че:

- всички ние можем да научим нещо от опита на другите и, че
- по-обстрактните разсъждения и дискусии могат да ни подтикнат да се замислим и да променим начина, по който вършим нещата.

По първия пункт по-нататък в текста ще приведем практически примери, докато в този параграф ще поставим някои въпроси и теми по втория пункт, които ще ви позволят впоследствие да развиете собствен подход, необходим за практиката.

Дайте определени количества подправки на малка група хора и определете целева група, за която те да сготвят ястия. Нека въпросната група да приготви храната. Направете разбор (след като изядете сготвеното), обвързвайки тази метафора с обучението как да бъде очертана образователна дейност или процес за определена целева група.

Накратко ще ви представим кои елементи могат да бъдат обединени в успешна комбинация и кои инструменти ще ви помогнат да работите за реализиране на поставената цел или ще ви обречат на неуспех във вашето амплуа на проводник на образованието за европейско гражданство. Смятаме че е също толкова важно на всеки етап от вашата работа да прилагате собствената си интелигентност, умения и личностна оценка и да отчитате особеностите на всяка отделна ситуация. Нищо не може да замени находчивия и интелигентен практик.

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

**Историята на
Европа и на
гражданството**

**Съвременни
подходи по
гражданството**

**Бъдещи
тенденции**

**Нашата
концептуална
рамка**

**Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство**

**Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство**

**Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти**

Освен това, ако рационалните разсъждения, познанията и ръководните умения изглеждат необходими условия за успех, то позитивният резултат също така зависи и от качества, които са по-трудни за определяне: инстинкт, стил, чувствителност.

“Аз смятам, че рецептата трябва да бъде третирана като живо същество, като нещо, което има право на живот, на промяна на своята същност в зависимост от вашите съставки, настроения и желания”(Nigel Slater, 2000, с. 50).

Това не трябва да бъде схващано като проблем, а като същността на успешната практика. Не трябва да бъдем заблуждавани от това, колко е лесно да бъдат следвани външно простите и предварително начертани правила, известни като “стъпка по стъпка”, чийто резултат може да се окаже потискането на творчеството и вдъхновението, което да доведе до демотивиране на участниците. Затова препоръчваме индивидуален подход, който да се основава на уменията и личните качества на учителя в рамките на специфичния работен контекст. Под контекст разбираме нещо много по-характерно и комплексно от използваните досега общи културни дефиниции.

Естествено, жизнено важно е да бъде опознат широкият социален контекст и съответният учител да впише дейностите си в него. Същевременно точно толкова е важно и да бъдат отчитани подробностите на микроконтекста. На практика това означава не само да се отчита в коя държава се осъществява проектът или каква е религиозната принадлежност на участниците, но и да бъдат взети под внимание и детайли като лични умения и характеристики на индивидите в групата и това как някой е реагирал на определена ситуация преди пет минути, или да се отчитат ограниченията на стаята, в която се осъществява съответната дейност. Един от методите, които препоръчваме, е да бъдете част от развиващото се действие, постоянно да го оценявате и да използвате онези техники, които ви изглеждат най-добри в рамките на конкретния контекст в определения период от време и във връзка с желаната цел. Не бива да забравяме, че всичко това много зависи от уменията, таланта, добрия вкус и личността на човека (евентуално лично на вас), който координира всичко това.

По такъв ли начин вече работите и вие? В противен случай кое, според вас, ще бъде предизвикателството пред този подход и как бихте могли да го преодолеете?

Оценка, реализиране и планиране на проект

Както вече споменахме, трудно е да бъде направено ясно разграничение между оценката и образователната практика, тъй като *двупосочната практическа дейност е оценъчен процес*. Това се извършва както чрез постоянния процес на осмисляне, който съпътства дейността и води до постоянно адаптиране и промяна, така и чрез по-дълбокият ретроспективен анализ (Leitch and Day, 2000). Следователно на оценката не трябва да се гледа като на нещо, до което се достига чак на края на проекта – леко главоболие, на което трябва да се подложим, за да угодим на спонсорите. Според нас това действие е много важен процес, който трябва да продължава от съставянето до завършването на всеки проект или програма за действие. С оглед на това избрахме и да започнем с оценката при обсъждането реализацията на проектите.

Оценката: какво, как и защо

Оценката може да бъде разгледана като най-сложната задача във всяка програма. За да бъде на високо равнище тя трябва да е направена с умение и дълбоко разбиране на самата програма. Трябва да бъдат взети предвид и конвенциите на социалното изследване (с други думи, изискванията за запазване на конфиденциалността, както и предоставянето на избор на хората дали да участват, използвайки техники, които ограничават или минимизират пристрастията) и да се отразяват може би различаващите се приоритети на обучаващите, участниците и спонсорите на проекта. Освен това, ако държим оценъчния процес да не поставя под въпрос желаните цели на проекта, то той трябва активно да ги поддържа.

Според нас оценката може да бъде осъществявана на три равнища: резултати, въздействие и процес. (United States Department of Education, 2000). Оценката на резултатите проучва непосредствените и преки резултати от програмата върху участниците в нея. От друга страна тази оценка идентифицира по-дългосрочните резултати от програмата, както и тези от непредвидените въздействия. И накрая, оценката на самия процес се основава върху техниките и тяхното използване. Според нас, в идеалния случай оценката на проекта трябва да бъде съчетание между трите компоненти.

Върху кое наблегнахте при поставянето на оценки – върху резултата, въздействието или процеса? Как бихте могли да получите по-добър баланс между тях следващия път?

Може би поради натиска върху организаторите на проектите, целящ доказване ценността на тяхната дейност пред външни организации (в частност пред онези, от които те търсят финансиране), съществува тенденция да се отдава прекалено голямо значение на оценката на резултатите. Подобна тенденция се насърчава от автори като Улф (1999 г.), според когото оценката може да бъде ефективна единствено, ако бъдат формулирани SMART-цели на проекта. SMART е съкращение от изписването на английски език на следните описания на целите: “специфична”, “измерима”, “осъществима”, “реалистична” и “времева рамка” (т.е. осъществима в предварително зададената времева рамка).

Този подход може да бъде много привлекателен поради неговата краткост и простота и, следователно, оценките, извършвани по метода SMART имат своето място и ценност. Същевременно, според нас, оценъчния процес, който се опира единствено върху измерими цели, не винаги може да оцени богатството от резултати и дългосрочното въздействие, което може да има образованието за европейско гражданство. Всеки проект по европейско гражданство има различни резултати и зависи от различни процеси за своя успех.

Също така при осъществяването на проекта е възможно да бъдат постигнати незапланирани резултати и да бъдат предизвикани непредвидени процеси. Самият факт, че някои резултати не могат да бъдат оценени или поне че те не могат да бъдат изразени количествено, не следва да намалява тяхната значимост. Считаме за необходимо да отбележим, че не бива образователните цели да бъдат свеждани само до измерими параметри само за да се докаже изпълнението на онова, което е било планирано. По такъв начин най-вероятно оценката, която се основава само на предварителни представи за резултатите, няма да даде пълна представа за ценността на който и да е проект.

“В края на краищата толкова ли е интелигентен SMART-а?”*

* Игра на думи – smart на английски означава интелигентен.

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

Предлагаме *оценяването като елемент на практиката да бъде двупосочен процес, който се осъществява по начин подходящ за определен проект и в зависимост от определени умения, стил и разбирания на личността, която го прави.* Също така оценката трябва да бъде основана на етичната практика и да отразява целите, които са преследвани чрез нейното изпълнение. Още по-важна от необходимостта от оценка на непосредствените и дългосрочните резултати е нуждата от постоянна оценка на процесите и резултатите, която да позволи поддържането на двупосочната образователна практика.

“Оценяването би следвало да бъде двупосочен процес, осъществяван по начин, който е приложим към определен проект и в съответствие с характерните умения, стил и разбирания на личността, която го прави.”

Самият факт, че незапланираните резултати могат да се окажат значими и че крайните резултати са комплексни и не винаги предвидими и измерими, не ни освобождава от необходимостта да се поставят задачи и да се мисли за това, какво искаме да постигнем, още на най-ранните етапи на планирането. Също така, разбирането, че процесът “стъпка по стъпка” не може да ни гарантира успех, не отменя нуждата да се мисли кой подход може да бъде прилаган. Важно ще е например, да изработите собствените си ценности и идеи – етиката или философията на вашия подход, ако, разбира се, прецените това за необходимо.

Помислете за случаите, когато сте имали такива резултати от определен проект, които не бихте могли да предвидите предварително и не сте успели да го направите.

В следващия текст излагаме общи разсъждения, които считаме, че трябва да бъдат вземани предвид на всеки етап от осъществяването на вашия проект. След това, с оглед на желанието ни да подпомогнем прилагането им във вашата работа и практика, прилагаме поредица от примери или “сценарии за гражданство”, които представят отделни проекти и това как техните организатори съчетават своите идеи и стремежи с действителността и практиката.

Замисъл и осъществяване: как да пристъпим към действие

“Межкултурното образование не е фиксирана веднъж завинаги програма, която може да бъде повтаряна без непрекъснати изменения. Обратното – не само списъкът от възможните межкултурни дейности е твърде пространен, но и трябва постоянно да се запитваме какво правим и защо го правим. Не е възможно да използваме магическа формула, която автоматично да ни гарантира успех” (Съвет на Европа, 2000 г.)

Преди да разгледаме принципите и идеите, които според нас са важни при очертаването на вашата образователна практика, искаме да напомним още веднъж защо избрахме този подход. Надяваме се, че това ще ни сближи за преодоляване на общото предизвикателство пред развиването на ваша собствена практика.

Съществуват редица причини, защо решихме да направим вашата задача по-трудна (както може би изглежда) отказвайки да дадем прости указания за стъпките, които трябва да предприемете – садизмът обаче не е една от тях. На първо място сме убедени, че е важно да се помни съществуването на много и различни начини за осъществяване на качествено образование за европейско гражданство – онова, което се случва с една група хора, които работят с един обучаващ в рамките на един ден, никога няма да бъде повторено на друго място. Успехът

също така зависи от много повече неща, отколкото постигането на предварително определен комплект от критерии. По тази причина, вместо да ги налагаме, ние акцентираме на по-същностните идеи за това, как да подходим към образованието по европейско гражданство.

Когато трябва да бъде определен достатъчно задоволителен комплекс от последователни критерии за това как да бъде проведен един семинар или как да бъде осъществен определен проект, обикновено сме изкушени да направим дисекция на успешен проект, а след това да изкопираме неговите компоненти като залог за успех. Както вече отбелязахме в секцията посветена на историята, Аристотел ни учи, че *цялото е по-голямо от сумата на неговите части* и че няма смисъл да се опитаме да го докажем експериментално. Така например, фактът че едно изпълнение, ангажиращо международна по състава си група, се извършва на всички езици, говорени от членовете ѝ, може да свидетелства за учебна практика, основаваща се на участието на всички (инклузивност). Обратното – предписанието за използването на всички езици като съществена част от тази практика, е смешно. Също така използването на всички езици съществуващи в света няма да гарантира само по себе си ангажираност на всички. Нещата до голяма степен зависят от това как и защо се правят.

Накратко, онова, което може да бъде резултат от качествен проект, не е непременно причинно-следствен фактор за друг добър проект. Това обаче не означава, че няма значение как подходите към и планирате дейностите си. Вместо това, както твърди Питигрю (Pettigrew, 1986), практиката трябва да се основава на по-широка вътрешна база, а не на предписания за успех.

В състояние ли сте да приложите препоръчания тук поход?

С оглед на казаното дотук ще изложим някои общи съображения за образованието по европейско гражданство.

Общи съображения за образованието по европейско гражданство

Процес, който трае цял живот

Динамичната природа на нашата концепция за гражданство изисква всеки образователен подход по проблемите на европейското гражданство да бъде непрекъснат и по същество да продължава цял живот. Той би следвало да отговаря на новите предизвикателства, произтичащи от постоянната промяна на обществата и индивидите.

Понятията комплексност и цялостност, с които досега описахме гражданството, означават, че простото предаване на знания не е достатъчно за ефективното развитие на гражданството в модерните европейски общества.

Как бихте могли да развие у хората умения за обучение през целия им живот?

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

Разнообразно и внимателно подбрано съдържание

Що се отнася до съдържанието, обучението по гражданство би следвало да включва например обучение по компютърни умения, като ключови важни за младите хора за ефективно икономическо и социално участие в условията на технологична модернизация и икономическа глобализация. То също така включва обучение за межкултурна комуникация като ключово социално познание необходимо за хората, които живеят в плуралистични общества в културно, езиково или етническо отношение. И в двата случая успешният образователен подход при обучението по европейско гражданство трябва да е ориентиран към емоционалното, когнитивното и прагматичното равнище на обучаваните с оглед да бъде постигнато цялостното им развитие като индивиди, което да им позволи да играят активна роля като граждани в обществото.

В тази връзка учебната програма за гражданско обучение може да включва голямо разнообразие от предмети. Гражданското обучение не трябва да бъде изключително фокусирано върху предмета “гражданство”. Както вече споменахме в рамките на четириизмерния модел за гражданство, развитието на това качество може да се осъществи чрез разширяване на познанията и информацията по различни теми като човешките права в Европа, ограмотяване и здравеопазване, културно наследство и история, екологични аспекти на глобалната икономика и др. В неформалното образование, наред с възможността за избираемост на съдържанието на всяка програма по гражданско обучение, трябва да бъдат отчетени и редица други критерии. Един от тях е да бъдат сравнени различните предмети, обхванати от формалното образование и от другите субекти в образователния процес, за да бъде установено в какво те се допълват по своето съдържание и подходи. В определен социално-икономически контекст например, компютърното обучение до голяма степен е обхванато от формалната образователна система, докато в други случаи самите младежки организации трябва да гарантират достъпа на младите до новите техники.

Целите на всяка образователна програма и нуждите от специфично обучение следва да бъдат двата най-важни критерия за адекватния избор на съдържанието на образованието по европейско гражданство. Във всеки случай последното трябва да бъде автономен предмет, който да има ясно определена учебна програма в съответствие с целите на образователната програма и специфичните нужди от обучение на участниците.

Спомнете си последната организирана от вас дейност, и си припомнете как избрахте нейната тема. Как бихте подобрили начина, по който избирате темите?

Мултидисциплинарност

Когато училищата, образователните институции или организации осъществяват такова упражнение и съставят учебна програма по гражданско обучение, съществува тенденция да се счита, че най-после сме открили нейното съдържание: “Еврика! Най-после! Ето това е гражданското обучение!”. Но би било по-реалистично да се каже: “в съответствие с нашите цели и констатираните нужди от образование нашата оферта за гражданско обучение съдържа следното:...”. С други думи, автономната същност на гражданското образование не следва да бъде противопоставяна на неговата мултидисциплинарност.

Гражданското образование, като мултидисциплинарен образователен приоритет, е единственият логичен отговор на разнообразието от индивиди, групи и общности, което е отразено и

в нашата концептуална рамка “Връзки на принадлежност”. Разнообразието и мултидисциплинарността, които следват от това, са още по-очевидни при подхода към образованието по европейско гражданство. Неговият характер улеснява динамизма и взаимното обогатяване с други образователни приоритети от типа на межкултурно обучение, образованието по права на човека и гражданско участие.

Същевременно тази мултидисциплинарност не може да бъде параван за включването на всички теми, без тяхното разглеждане в дълбочина. Освен вече споменатата важност на добре претегления избор на теми, насърчаването на някои ясно различими компетенции (които ще опишем по-долу), трябва да бъде интегрална част на целите на програмите за образование по европейско гражданство.

Как бихте включили някои от тези концепции за образование по европейско гражданство в дейностите, които вече сте планирали?

Ориентирано към “научаването”

Би било много трудно да си представим, че което и да е “учение” (предаването на предварително разработено познание) би могло да обхване сложността и цялостта на гражданството. То може да бъде подходящо за предаването на някои факти, но що се отнася до развитието на нагласи, може да се окаже неадекватно. Освен това, чрез преподаването по гражданство индивидите евентуално биха придобили теоретично познание, което най-вероятно няма да бъде свързано с тяхната действителност и би имало минимално значение за цялостното им развитие като граждани.

При гражданското обучение по-важното е “научаването” (процесът на активно откриване на ново познание и развитието на нагласи и компетентност) чрез опита, а не чрез “преподаването”. Обучението по гражданство включва развиването на демократични ценности и нагласи на емоционално равнище, както и придобиването на знания и компетентности на познавателно равнище. И при двете най-добри резултати се постигат чрез опита – т.е. на попрището на практиката.

Защо, според вас, задаваме всички тези въпроси?

Обучаемите като активни участници

В гражданското образование, основаващо се на знания, нагласи и умения, е необходимо обучаемите да бъдат поставени в центъра на образователните и преподавателските методи и процеси. Това съвсем не е нова идея, но на практика установените педагогически практики в по-голямата част от формалните институции и в някои неформални рамки насърчават преподаването и разчитат на преподавателите, а не толкова на процеса на усвояване на знанията от страна на учениците.

Обучаемите биха могли да се превърнат в активни участници в процеса на собственото си обучение, като се научат да участват при определяне насоките му и да се договарят с преподавателите си, изпълняващи ролята на гидове, както и с колегите си, като по този начин не

само разширяват представите си за този процес, но и поемат определени отговорности и вземат съответни решения.

Значението на този образователен подход в сферата на гражданското обучение е очевиден. Ако съдържанието на онова, което трябва да бъде научено с оглед обучаемият да стане активен участник в обществения живот, е в противоречие с начина, по който то се научава (т.е. без самият образователен процес да ви е превърнал в активен участник в собственото си обучение), резултатът може да се окаже твърде противоречив, поради липсата на съответствие между съдържание и подход.

Що се отнася до европейското гражданство, европейски граждани не се създават чрез просто информиране на хората, че те трябва да придобият това качество. Развитието на европейското гражданство се осъществява чрез опита, чрез въоръжаването на индивидите с такива умения, които им позволяват сами да променят начина на мислене и действие. Процесът на усвояване на знанията, който може да постигне тази цел, протича както на съзнателно, така и на подсъзнателно ниво.

Как начинът, по който работите с младите хора, отразява и допълва темата, по която работите?

Цялостна практика

Отдавна е утвърдено мнението, че процесът на придобиване на познание и характерът на образователната ситуация трябва да отъждествяват насажданите чрез тях ценности (вж. например Allport, 1954, Fogelman, 1996). В случая препоръчваме подход, който според Албала-Бертран е *“системна интегралност”* (Albala-Bertrand, 1997). Разглеждайки училищното образование за гражданство, той прилага правилото, че образователната програма, както и стилът на преподаване и организацията на училищната дейност, трябва да отразяват ценностите на гражданството. Този принцип може да бъде прилаган още по-широко.

Важно е всеки елемент на тази дейност да се съчетава хармонично с уменията и ценностите, които са насърчавани чрез нея. Така например, подходът към груповата дейност обуславя и резултатите от обучението. Самият факт, че се работи в колектив, не означава непременно сътрудничество в рамките на групата (Кауе, 1995). Образователният процес изглежда толкова важен, колкото и целите, които преследва. Винк (Vink, 1995) счита, че това е особено важно при неформалния сектор поради по-малкия натиск от страна на образователната среда.

Какво бихте направили, за да може вашият труд и средата, в която работите, по-добре да отразяват уменията и ценностите, които споделяте?

Педагогични подходи на участието

Следователно демократичните педагогични подходи и подходите на участието са много важни: тяхната ценност като саморегулируеми инструменти за лично и колективно развитие съставят самата същина на онова, което трябва да бъде научено и практикувано в рамките на гражданското образование. Поради това е много важно да бъде задействан целия потенциал на педагогиката на участието, а не той да бъде разпилян в несвързани упражнения без

никакво значение за индивидите. Минималистичният подход може да бъде толкова неадекватен, колкото е и използването на авторитарните подходи (където методите са само инструменти в служба на едностранното и едностранчивото предаване на знания).

В двата случая (при използването на авторитарни педагогични подходи и при злоупотребата с педагогическите подходи на участието), чрез принудителност или повърхностност в крайна сметка се стига до липса на истинско взаимодействие между обучаемия и онова, което трябва да бъде научено, както и между ученик и обучаващ. Когато обаче педагогиката на участието включва целият си потенциал, това води до очакваното взаимодействие. Последното (т.е. взаимодействието “обучаем-обучител”) е в сърцевината на педагогическите подходи на участието и би съставило най-важният им принос за гражданското образование.

Това взаимодействие включва, наред с другите аспекти, следните стъпки: проучване на интегрисите и първоначалното ниво на обучаемите, самостоятелно учене, критично отношение към преподавания материал, прилагане на наученото в средата на обучаваните и по-нататъшни изследвания. Бихме искали да наблегнем на необходимостта педагогичните подходи на участието да бъдат внимателно артикулирани в рамките на структурираните възможности за обучение и образователните програми. Осъществяването на педагогиките на участието в рамките на образователните програми е една от най-важните характеристики на неформалното образование. Поради това богатият образователен опит на институциите и младежките неправителствени организации в рамките на обучението (т.е. осъществяването на различни образователни програми, ориентирани към емоциите, разума и практическата дейност на индивидите, както и развитие и иновация на методите за участие), са особено ценни за гражданското образование. В следващата глава ще изложим някои успешни примери от този богат опит.

След като разгледахме някои от по-общите аспекти на въпроса *как да подходим към гражданското образование*, бихме искали да се върнем към *съдържанието на обучението по европейско гражданство* и да се спрем на някои от *ключовите умения и нагласи*, от които, според нас, се нуждаят гражданите на модерното и плуралистично европейско общество, и, следователно, би трябвало да залегнат в образователните програми.

Ключови компетентности за днешното европейско гражданство¹¹

Три са взаимозависимите сфери, които осигуряват необходимата компетентност на гражданите с оглед на тяхното активно участие в европейското общество и които трябва да бъдат обхванати от образователните програми по европейско гражданство. На първо място образованието по европейско гражданство трябва да предоставя **знания**, за релевантни теми като: демокрация, права и свободи, света, Европа, актуалното развитие и политиката. На второ място е предоставянето на **умения**, каквито са компетентността за активно участие или умения за межкултурна комуникация. На последно място, образованието по европейско гражданство трябва да въздейства върху **нагласите** – към демокрацията, към различността и др. – и да подпомага младите хора в развиването на техните нагласи в съответствие с ценностите, които споделят. Всички тези сфери имат политически, социални, културни и икономически измерения и по необходимост трябва да бъдат третираны на различни равнища и от различни перспективи.

¹¹ Тази секция бе развита чрез използването и съчетаването на елементи от редица текстове: International Project “What Education for What Citizenship” – What Citizenship (<http://www3.itu.int/ibe-citied/inoeng90htm>); Curriculum and Quality Development Group “Pilot Course on European Citizenship – Curriculum Principles”(Partnership Programme between the European Union and the Council of Europe on European Youth Worker Training); Gordon H.Bell “Educating European Citizens – Citizenship Values and the European Dimension”, David Fulton Publishers, London, 1995; “Jump into Education for Democratic Citizenship!”, Council of Europe Education for Democratic Citizenship Project, 1997-2000.

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

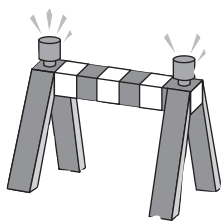

Фигура 13. Ключови умения за образованието по европейско гражданство

Трябва обаче да се отбележи, че именно **ценностите** трябва да задават идентификацията на **целите** и да бъдат “притегателният център”, постоянният източник на образованието по европейско гражданство, където всички измерения и сфери намират свой израз и баланс. Разбира се, образованието по европейско гражданство трябва да дава на младите хора възможност да се замислят за своите ценности, идентичност и връзки на принадлежност към общността или общностите по техен избор и би следвало да допринасят за превръщането им в активни дейци както в защитата, така и в пропагандирането на своите ценности.

Както вече споменахме, определянето на конкретните цели на образователните програми по европейско гражданство трябва да произтичат от нуждите от придобиване на знания от страна на обучаемите.

Дори ако взаимодействието между всички споменати по-горе елементи не е достатъчно последователно и всъщност се усложни, може да бъде използвана следната матрица като инструмент за артикулацията на образователните програми по европейско гражданство. Началната точка в образователния процес може да бъде различна във всяка програма или за всеки отделен обучаем. В този смисъл матрицата може да бъде прочетена по различен начин без непременно да се започва от ценностите и да се приключи с нагласите. Тя е само опит на едно място да бъдат показани различните елементи, които трябва да бъдат отчитани и взаимодействията между тях при съставянето на образователни програми за европейско гражданство. Няма нужда да включвате всичките ѝ компоненти в своята работа. Използвайте я като указател, карта или начална точка, но не и като някаква задължителна таблица за сверяване на показателите.

Съставете програма, обучителен курс или опишете определена дейност, визираща европейското гражданство. Посочете върху кои от неговите качества ще се съсредоточите и опитайте да обясните кое е било определящо за вашия избор.

Фигура 14. Матрица на образованието по европейско гражданство

Ценности	Цели	Образователни приоритети	Знания	Умения	Нагласи
Равенство между всички хора	Да бъдат подпомогнати младите да открият своите ценности ориентации, идентичност и чувство на принадлежност към общността/общностите, които са си избрали	Определяне на ценностите на личността и техния произход Установяване връзките на принадлежност и идентичност на индивида със съответните общности	Права на човека (универсалният им характер, правата, легалните механизми за защита правата на човека, ролята на индивидите в създаването на културата на човешките права и тяхната защита) Околна среда (осъзнаване на зависимостта ни от околната среда и как да я опазваме във всекидневието)	Квалифициране и участие (мотивиране и въоръжаване със знания другите, прекратяване на контрола върху тях) Развитие на общността (работа с общностите, насочена към тяхното устойчиво и мирно развитие)	Толериране на колебанията
Права на човека					Съпричастност
Солидарност	Да бъдат подпомогнати младежите активно да защитават и разпространяват своите ценности	Установяване точката на пресичане на индивидуалните ценности с тези на другите индивиди, общностите и обществото като цяло	Глобални проблеми (проблеми на развитието, бедност) Културно разнообразие (осъзнаване на културното разнообразие, плурализъм на мненията и интересите) Демокрация (Усвояване на начина, по който функционира демократичните режими, и на нормите, които регулират тяхната дейност (правна рамка и регулаторни механизми))	Ненасилствена трансформация на социалните и политическите конфликти (ненасилствени подходи за трансформирането на конфликтите, групова дейност и сътрудничество при решаването на проблемите, отзивчивост и комуникативност)	Уважаване на културните и социалните различия
Плурализъм (в културно, социално и политическо отношение)					Изолиране от социални роли
Отговорност към околната среда					Демонстриране на солидарност
Активно себеуважение и уважение към околните					Доверие и честност
Устойчиво човешко развитие					Откритост
Взаимозамисисимост					

Историята на Европа и на гражданството

Съвременни подходи по гражданството

Бъдещи тенденции

Нашата концептуална рамка

Съвременните подходи към образованието за европейско гражданство

Нашият образователен подход към европейското гражданство

Сценарии за гражданство – примерни проекти

Историята на
Европа и на
гражданството

Съвременни
подходи по
гражданството

Бъдещи
тенденции

Нашата
концептуална
рамка

Съвременните
подходи към
образованието
за европейско
гражданство

Нашият
образователен
подход към
европейското
гражданство

Сценарии за
гражданство
– примерни
проекти

Ценности	Цели	Образователни приоритети	Знания	Умения	Нагласи
<p>Демокрация</p> <p>Спазване върховенството на закона</p> <p>Толерантност и мир</p> <p>Свобода</p>	<p>Развиване на гражданско, политическо и обществено съзнание и компетентност сред младите граждани на Европа с оглед на активното им участие в развитието на местното, регионалното, националното и европейското общества</p>	<p>Способности да се ориентираме в гражданския, политическия и обществения живот, който ни обкръжава и да определим собствената си роля в рамките на държавата, Европа и света</p>	<p>Права на човека (основните декларации, конвенции и правни инструменти, дефиниращи тези права и свободи)</p> <p>Гражданското общество (осъзнаване на ролята на гражданското общество и важността от активното участие в социалния живот)</p> <p>Глобализация (какво представлява, как функционира, как влияе на живота на гражданите, ролята на Европа в света)</p> <p>Актуални събития (какви са новините в Европа и света, какво е мнението за тях на хора с различни възгледи)</p> <p>Европейският и националният политически пейзаж (описание, теория на политиката, социални промени в различните страни и в Европа)</p> <p>Мир и конфликти (какво е конфликтът, откъде идва, как ескалира, неговата връзка с властта и др.)</p> <p>Познания за Европа (различните култури и религии, различните политически системи, Европа и нейната история, европейското законодателство и икономика)</p>	<p>Представяне (самоорганизация, лобиране, умения за презентации, политическа и социална автономност)</p> <p>Управление на промените (квалифициране на личности и групи, аналитични умения, критично и аргументирано мислене, оценка, самостоятелност, решаване на проблемите, демократично лидерство, колективни действия и сътрудничество)</p> <p>Глобални комуникации (новите информационни технологии, чужди езици, межкултурна компетентност)</p>	<p>Гриховно отношение към околната среда</p> <p>Проявяване на разбиране и отзивчивост за различните нужди</p> <p>Отговорност са собствените действия и техните последиствия</p> <p>Настойчивост и упоритост</p> <p>Положително отношение към демокрацията, активното участие в социалния живот и неговата промяна</p>